

PŘÍSNĚ

TAJNĚ

OSTUDY

Jaroslav V. Mareš

PŘÍSNĚ

TAJNĚ

OSTUDY

**PŘÍSNĚ
TAJNĚ
OSTUDY**

Jaroslav V. Mareš

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

© Jaroslav Mareš, 2024

Photos © Archiv bezpečnostních složek, Archiv Kanceláře prezidenta republiky, archiv Petra Janečka, Československá obec legionářská, iaea.org, Národní archiv ČR, Ústav paměti národa Bratislava, Státní okresní archiv v Opavě, The National Archives at College Park, Vojenský ústřední archiv, Wikimedia commons – public domain, Západočeská univerzita v Plzni, Zemský archiv v Opavě, 2024

Cover art © Lukáš Tuma, 2024

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2024

ISBN 978-80-278-0179-4 (print)

ISBN 978-80-278-1412-1 (ePub)

ISBN 978-80-278-1413-8 (mobi)

ISBN 978-80-278-1414-5 (pdf)

Přísně tajné pokračování

Svou úplně druhou knihu jsem v roce 2018 napsal pozoruhodnou shodou nedopatření. Přesně tak jsem to napsal v jejím úvodu. Sešlo se totiž několik okolností: Svou první knihu jsem nabídnul dvěma nakladatelstvím a zájem projevila obě. Kolegové z Epochy ovšem zareagovali o něco později. No a zároveň jsem s reportérským týmem Josefa Klímy přecházel z TV Prima na TV Seznam a měl jsem několikátýdenní volno, které jsem využil právě k psaní. Tak po *Největších záhadách kriminalistiky* velmi rychle vznikly *Přísně tajné skandály*.

Asi před rokem jsem zjistil, že se mi na stole nahromadily knižně nezpracované kriminalistické i skandální případy. Když jsem odevzdal rukopis *Největších záhad zločinu*, zároveň jsem s reportérským týmem Josefa Klímy přecházel pro změnu ze Seznamu na TV Prima a měl několikátýdenní volno k psaní. Může být ještě silnější znamení shůry?

A tak jsem tu s dalšími příběhy, které se odehrály a neměly vejít ve známost, protože by to byla ostuda. *Přísně tajné ostudy* jsou tedy volným pokračováním *Skandálů*. Přicházím s nimi opět se zatajeným dechem. On ten odchod z jedné televizní stanice byl v krátkém odstupu následován dalším. Až dosud jsem byl televizním reportérem v něčím žoldu a k tomu jsem si psal. Nyní vykračuji na nejistý led nezávislého tvůrce v dobách tak nejistých, jak nejisté si je dovedu představit. A tak se zatajeným dechem doufám, že se *Ostudy* budou líbit. Tedy pokud je na *Ostudách* něco k líbení. Možná ke škodo-líbení. Tak ať se škodo-líbí.

Československý Černobyl

Důležité události se poznají podle toho, že si každý vybaví, co dělal, když se o nich dozvěděl. Starší mezi námi přesně vědí, co dělali, když zastřelili Kennedyho. Moje generace si pamatuje, co dělala 11. září. Další takovou událostí je výbuch v černobylské jaderné elektrárně.

Chodil jsem tehdy do druhé třídy druhé základní školy v Říčanech u Prahy. Socialistické školství tehdy mělo problémy se zvládnutím návalu Husákových dětí, a tak ten rok učili tři třídy druhého ročníku ve dvou místnostech vily Edita. Do dvou místností se tři třídy vejdou blbě. A tak se áčko s céčkem o druhou místnost střídalo. Jedni se učili dopoledne, druzí odpoledne a po týdnu si to prohodili.

Nevnímal jsem tehdy, jak tuhle vymoženost brali rodiče, nicméně coby béčák jsem patřil k nadřazené kastě, když jsem si mohl dovolit vlastní místo v lavici. Vyšší společenský status nepřetržitě dopolední výuky ovšem neznamená vyšší rozumové schopnosti. Učení i další povinnosti jsem měl ve svém věku dost na háku. Jednoho krásného jarního dne jsem opět zapomněl doma klíče. Kamarádi ze sousední třídy měli zrovna odpoledku.

Neměl jsem právě ten den ke komu vyrazit, abych tam počkal, až se naši vrátí domů z práce. Co čert nechtěl, do toho začalo pořádně pršet. Co je takový jarní slejvák pro osmiletého kluka. Nic. Když jsem totálně promočený k večeru konečně přitáhnul domů, popadla mě hned u dveří vyděšená mamka a odvelela mě do koupelny. Okamžitě se osprchovat a pořádně vydrbat. Nechápal jsem, co to do ní tak najednou vjelo. Teprve

později mi řekla, že ten den na Svobodné Evropě hlásili, že vybuchla jaderná elektrárna a že Evropou se šíří radioaktivní mrak. Od té doby mě jaderná energie nenápadně provázela. Pouhou shodou učitelů jsem nešel jádro studovat.

Černobyl byla obrovská tragédie. Jaderné havárie v Jaslovských Bohunicích zůstaly v jejím stínu. Označení za jaderné havárie totiž není nadnesené. A není nadnesené ani přirovnání k Černobyli. V některých parametrech se totiž parametry těchto havárií a úniků radiace s černobylským neštěstím dají víc než srovnat. Jenže jsou z větší části tajné.

Když jsem se v roce 2017 o neštěstí v Bohunicích začal zajímat, překvapila mě hradba mlčení a neochoty zodpovědných míst cokoli sdělit, ukázat, domluvit. A když jsem se k některým dokumentům konečně dostal, pochopil jsem proč. Vyřazování havarované elektrárny provázel až do listopadu 1989 neskutečný chlív. A po sametové revoluci se o chlívku přestalo veřejně hovořit. Prý už je vše v pořádku. Byla by to jediná havárie, na jejíž řešení měla sametová revoluce tak zázračný vliv.

Jaslovské Bohunice, A1

Červen 2017. Na poradě pořadu *Očima Josefa Klímy* se mi daří prosadit reportáž o takřka neznámé kapitole československé jaderné energetiky s neslavným koncem. Po největších světových velmocech bylo Československo jedním z prvních států světa, které dokázaly postavit jadernou elektrárnu. A dokonce jadernou elektrárnu vlastní konstrukce. Měla to být chloubou československého průmyslu.

Myšlenka elektrárny A1 byla svým způsobem unikátní. Zatímco běžné jaderné elektrárny potřebují ke svému provozu palivo, které je třeba velmi náročně obohacovat, Jaslovské Bohunice „spalovaly“ přírodní uran. Tehdy jsme měli ještě dost uranových ložisek. Tak jako se v severních Čechách vedle uhelných dolů postavily uhelné elektrárny, myšlenka byla

Elektrárna A1 po svém dokončení. (Zdroj: SOA Plzeň)

analogicky postavit jadernou elektrárnu vedle dolů uranových. Jednoduché, až geniální.

Geniální plán však narazil na realitu. Udržet jadernou reakci v neobohaceném palivu se ukázalo jako oříšek. Reaktor tak nemohla chladit voda, protože by reakci moc brzdila. Jako chladivo byl proto zvolen oxid uhličitý. Reaktor byl velmi náročný na provoz a vyžadoval mimo jiné výměnu paliva za provozu. Což se mimochodem stalo elektrárně osudným.

Reaktor A1 fungoval jen necelých pět let. Byl to prototyp. Původně se plánovalo, že po odladění A1 vyrostou na místě větší bloky A2 a A3. V plzeňském archivu se dochovaly škodoväcké výkresy elektrárny A2. Mělo jít o jeden blok o dvou reaktorech s výkonem 200 MW elektrické energie. U prototypu A1 ovšem zůstalo. Po dvou středně těžkých nehodách elektrárnu na počátku roku 1977 odstavili a od té chvíle se řeší, co s ní. Projekt A2 byl zapomenut a uložen do archivu.

Vzpomínky na havárie

Natočit reportáž o první kapitole naší jaderné energetiky není první pohled nikterak náročný úkol. Stačí najít pamětníky provozu elektrárny a domluvit si návštěvu v areálu. Přestože počítám s omezeními kvůli kontaminaci částí elektrárny, nenapadá mě, že by to měl být takový problém. Mezi pamětníky nacházím Františka Hezoučkého.

Jestliže by někdo u nás měl dostat předzívku atomový muž, je to právě František Hezoučký. Po absolvování školy nastoupil na elektrárnu A1, byl v ní po celou dobu provozu, poté přešel do Dukovan, kde řídil proces spouštění, a nakonec spouštěl Temelín. V současné době přednáší na vysoké škole v Plzni. Přivítal mě po zkuškovém dni. Zdá se, že budoucí bezpečnost jaderných zařízení u nás je zaručena, protože polovinu studentů ten den od zkoušky vyhodili.

Reaktorový sál.

(Zdroj: Západočeská univerzita v Plzni)

Vzpomínky pamětníka:

Studoval jsem turbíny. Na škole jsme měli profesora, který nám dělal takové úvody do jaderné energetiky, a mě to zaujalo. Přestože jsem měl tehdy umístěnku do ČKD Praha, tak jsem se rozhodl jít na Slovensko do Jaslovských Bohunic a nelituji toho. Připadalo mi to nejenom poetické, ale i perspektivní z hlediska budoucnosti energetiky vůbec, byl to nový obor.

Byl jsem přímo u spouštění reaktoru. Bylo to i učení se a poznávání. Byla tam spousta zařízení, která byla unikátní. Během příprav

ke spuštění se objevovaly ještě další problémy, které bylo třeba řešit a dodělávat některé detaily, abychom si byli jistí, že se to spustí a že z toho nebude od samého začátku nějaká mela.

Začínal jsem se školit na operátora reaktoru a nějakou dobu jsem jako operátor reaktoru pracoval. Při prvním spuštění jsem měl na starosti těžkovodní okruh. Byla to samozřejmě určitá radost. Když bylo první fázování, tak jsme na to byli vnitřně pyšní.

Bloková dozorna A1.

(Zdroj: semanticscholar.org)

Občas nám to při provozu šlo, občas jsme měli problémy, protože jsme se poprvé setkávali třeba s takzvanou jodovou jámou. Několikrát byly i problémy se spolehlivostí některých měření. Všechno se muselo nějakým způsobem zajet.

Reaktor byl skutečně unikátní. On byl například skoro celý svařený na místě, v reaktorové hale, přímo v Jaslovských Bohunicích. V té době se dokonce o náš projekt zajímal Westinghouse ze Spojených států. Chtěli v Evropě najít firmu, která by vyráběla velké tlakové nádoby reaktorů pro jejich projekty, aby je nemuseli transportovat přes oceán. Domnívám se, že by se tato technologie opustila, i pokud by k těm dvěma haváriím nedošlo, protože se to ukázalo jako provozně nepřiliš robustní.

První nehoda

Jaderná elektrárna A1 nikdy nedosáhla maximálního projektovaného výkonu. Její provoz doplňuje celá řada neplánovaných odstávek a potíží. K první závažné havárii dochází 5. ledna 1976 příslověčně za pět minut

dvanáct. Obsluha zavážecího stroje nedokonale uzamkla čerstvě zavezený palivový článěk. Po odjezdu zavážecího stroje se zámeček uvolňuje a palivový článěk je vystřelen do reaktorové haly. Z natlakovaného reaktoru uniká chladicí plyn a reaktor se přehřívá. Hrozí úplné roztavení aktivní zóny. V práci je tou dobou i František Hezoučký.

Pokračování vzpomínek pamětníka:

Byl jsem zrovna v práci, bylo to kolem poledního a volal mi právě ten náměstek: „Něco se stalo, běž na blokovou dozornu a pomoz jim tam se v tom rozebrat, co se děje.“ No, tak jsem tam šel a snažil jsem se.

Bylo to tehdy vážné. Únik chladicího plynu z otvoru zhruba průměru 12 cm byl dost silný. Tlak chladicího plynu v primárním okruhu rychle klesal a plyn se začal šířit po celém hlavním výrobním bloku. Většina z lidí, kteří tam pracovali, stačila utéct. Bohužel dva lidé zahynuli. Nebyla to radiační havárie nebo následky radiace, ale bohužel se udusili oxidem uhličitým.

První havárii provází chaos, a to nejen v samotném výrobním bloku, ale v celém areálu. V sousedství A1 už tou dobou vyrůstá elektrárna V-1 s tlakovodními reaktory sovětského typu. Jedním z přítomných je i Peter Ryška, pozdější starosta obce Jaslovské Bohunice a kritik způsobu vyřazování elektrárny. V našem příběhu dostane slovo ještě později. Nyní ho nechme zavzpomínat na dění při havárii.

Vzpomínky pracovníka sousedního provozu:

Ten den jsem byl v investiční budově v sousedství areálu A1. Pracovalo nás tam 150. Když se nehoda stala, nebylo ani dobře slyšet hlášení závodního rozhlasu. Dívali jsme se z okna a viděli, jak lidé z A1 utíkají. Až poté, asi za pět minut, jsme se dozvěděli, co se děje. Nevěděli

Reaktor A1.

jsme ale, co máme dělat, jestli máme také utíkat, nebo máme čekat na místě. Potom už hlásili, abychom zavřeli okna a opustili prostor, ale nefungovaly bleskové evakuační spoje a ani jiné věci. Kdo co měl řešit, tak se snažil. Lidé utíkali přes pole. Nakonec to i přes dva mrtvé pro celou lokalitu i pro celé Československo dopadlo velmi šťastně.

Na výrobním bloku se toho dne odehrává drama, protože s takovou havárií se nepočítá. Unikající oxid uhličitý zamořil reaktorovou halu. Klesající tlak v reaktoru ohrožuje oběh chladicího plynu, což ještě více komplikuje chlazení. Takto by se reaktor mohl roztavit. V blokové do-

zorně usuzují, že jedinou možností je „ucpat“ volný otvor zavážecím strojem. Po třičtvrtě hodině se daří obsluze zavážecího stroje otvor utěsnit částečně a po dalších necelých dvaceti minutách úplně. Chladicí plyn není naštěstí příliš radioaktivní. Úrovně radiace v některých částech elektrárny překročily normu přibližně stonásobně. Čtyřidvacetihodinové limity pro únik radioaktivních plynů do okolí nejsou překročeny, limity pro aerosoly jsou překročeny jen mírně. Většina pracovníků elektrárny je dekontaminována na elektrárně, více zasažení pracovníci reaktorové haly ve zdravotním středisku.

Vystřelený palivový článek. (Autor neznámý)

Druhá nehoda

Druhá nehoda vypadá méně dramaticky, nicméně je ještě vážnější. Opět k ní došlo při výměně palivového článku. Palivové články jsou při přepravě vybaveny sáčky se silikagelovými kuličkami pohlcujícími vlhkost. K nehodě dochází několik měsíců po obnovení provozu po té první, 22. února 1977. Při přípravě nového palivového souboru obsluha zjišťuje, že jeden

sáček se silikagelem se roztrhnul a kuličky se vysypaly do palivového souboru. Část z nich obsluha vysává vysavačem, část tahá ven pinzetou. Jak se ukáže po havárii, v souboru s palivovými proutky v otvorech pro obtékání chladicího plynu asi deset dekagramů silikagelu zůstalo.

V 18:13 hod. zaváží obsluha palivový článek do reaktoru a operátor zvyšuje výkon. Tři minuty po dosednutí se článek začíná z reaktoru samovolně vysouvat. Během dvou minut se vysunuje z aktivní zóny, reaktor samovolně snižuje výkon a radioaktivní těžká voda, sloužící v reaktoru jako moderátor, teče do chladicího okruhu. Radiací tak kontaminuje prakticky celý výrobní blok. V 18:27 hod. operátor reaktor odstavuje a to je jeho definitivní provozní konec.

Aniž to někdo tuší, osud elektrárny je zpečetěn, respektive spečen. Silikagelové kuličky totiž ucpaly průchody chladicího plynu, palivový článek se roztavil a v jednom místě zcela přepálil, propálila se i přepážka oddělující silně radioaktivní těžkou vodu od chladicího plynu. I ke druhé jaderné havárii je přivolán František Hezoučký.

Dokončení vzpomínek pamětníka:

V té době jsem byl doma, nicméně jsem neměl ani telefon, neměl jsem auto. Přišel můj tehdejší šéf, že něco se stalo a že jedeme na elektrárnu. Viděl jsem, co tam chlapi dělají, s čím zápolí. Vzal jsem na sebe zodpovědnost a dal jsem pokyn, aby se vypustila z reaktoru těžká voda. Tím se hodně té těžké vody zachránilo, protože kdyby se dostala ven, tak se nedala pak ani prodat.

Následně se zjišťovalo, co se stalo. V plzeňské škodovce už dokonce vymysleli způsob, jak to opravit. Jenže v té době už se rozhodlo, že Československo půjde cestou tlakovodních reaktorů, které dnes provozujeme, a rozhodlo se, že se nebudou věnovat síly na znovuobnovení provozu reaktoru A1. Personál elektrárny A1 měl být využit ve prospěch těch nových bloků.

Nikdo nebude nic natáčet

Při své novinářské praxi jsem se s atomovou energií potkal už mnohokrát. Díval jsem se do temelínského reaktoru i do výzkumného reaktoru v Řeži u Prahy. V Černobylu jsem nahlédl až k pootevřeným pancéřovým dveřím oddělujícím havarovaný čtvrtý blok od třetího. Navštěva Jaslovských Bohunic mi tak nepřišla jako něco nerealizovatelného.

Všude jsou bezpečnostní opatření, nicméně všude se dá najít způsob, jak s kamerou nahlédnout, natočit to důležité a vyhnout se věcem, které z bezpečnostních důvodů natočeny být nemají. Dost mě proto překvapil způsob komunikace mluvčí Jadrové a vyradovací společnosti. Žádné natáčení v elektrárně není možné realizovat, a to za žádných okolností. Jestli chci, mohu jako soukromá osoba navštívit infocentrum, kde mohu zhlédnout film o vyřazování elektrárny V-1. To je vše. A natáčet nesmím ani v infocentru.

Informační středisko jaderné elektrárny Jaslovské Bohunice je tak podle všeho jediné na světě, odkud se nesmí informovat. Začínám věřit drbům slovenských kolegů, že tato mluvčí nebyla moc dobrá ani jako televizní reportérka. Vždycky je to o lidech, a když se naskytne jeden hňup, je třeba si poradit bez něj.

Nepochybují o tom, že o mé žádosti, o mém záměru, se ve společnosti kromě mluvčí nedozvěděl vůbec nikdo. Vedení JAVYSu se nicméně zná s lidmi z branže, se kterými se znám i já, s nimiž jsme už na několika věcech spolupracovali a mohou nás propojit a poskytnout na mě reference.

*Přepálený paliivový článek
po vytažení z reaktoru.*

(Autor neznámý)

Elektrárna v současnosti. Tato fotografie neměla vzniknout. (Foto: autor)

A ono to funguje. Dostávám datum a hodinu, kdy se mám dostavit do Bratislavy ke generálnímu řediteli. Nejde mi o nic jiného než potřást si s panem ředitelem pravicí, vysvětlit mu, kdo jsem, co dělám a o co by mi šlo a poprosit ho, jestli by se třeba nezamyslel, zda by to někdy v budoucnu za nějakých okolností nešlo aspoň částečně zrealizovat.

Tři dny před datem setkání mi zvoní telefon a na displeji je slovenská volačka. Volá zuřivá mluvčí a dostávám vynadáno, co že jsem si to dovolil obejít ji a sjednat si schůzku s generálním ředitelem. Schůzku s okamžitou platností svému řediteli ruší. To je prosím další unikát. Tisková mluvčí nemluví a zakazuje generálnímu řediteli schůzky.

Nečekaný objev

Případ spí skoro dva roky. Jenže při pátrání v pražském Archivu bezpečnostních složek po úplně jiné záležitosti objevuji Denní situační zprávu StB ze dne 20. dubna 1989:

Citace z archivu:

Dne 15. dubna 1989 byl v odpadních vodách jaderné elektrárny A1 Jaslovských Bohunicích zjištěn v době od 15:00 do 16:25 hod. výskyt radioaktivity, která desetkrát přesahovala povolenou normu 37 becquerelů na litr. Únik byl podle sdělení provozovatele jaderné elektrárny způsoben vyplavením zbytků usazenin odpadních vod, které vznikly při předchozích únicích, tj. dne 25. 1. 1989 a dne 31. 3. 1989.

Jeden becquerel je podle odborníků radioaktivní rozpad jedné částice za sekundu.

V hlášení je dále zmíněno, že na celý případ byl zaveden pátrací svazek Únik. No vida. Jenže pátrací svazek Únik v Archivu bezpečnostních složek není. Při rozdělení federace zůstal v Bratislavě, a zatímco u nás jsou veškeré materiály vzniklé před 1. lednem 1990 veřejné, na Slovensku je třeba požádat o odtajnění. Žádám a dopadá to dobře.

Citace z dokumentu, odůvodňujícího založení spisu:

Dne 25. 1. 1989 o 14:05 při pravidelné dozimetrické kontrole na stanici odpadních vod A1 a V-1 v atomové elektrárně Jaslovské Bohunice bylo zaznamenáno překročení koncentračního limitu radioaktivity vypouštěných odpadních vod.

*Denní hlášení StB
z 20. dubna 1989.
(Zdroj: ABS ČR)*

Limit představuje hodnotu 37 becquerelů na litr a v uvedeném čase bylo naměřeno 75 becquerelů na litr. Ve 14:25 byla už naměřená hodnota 20 000 becquerelů na litr.

Dvacet tisíc, to už je 540× víc, než je povolená norma. O několik stránek dál se dozvídám, že uniklo celkem 5 až 10 litrů vysokoaktivního odpadu o kontaminaci $3,66 \times 10^8$ becquerelů na litr. Jestli počítám správně, je to 366 milionů becquerelů (konkrétně Cesia-137) oproti povoleným 37 a téměř milionkrát překročená norma. Snad se to v potoce, do kterého radiace unikla, hodně rychle naředilo. Dvacet tisíc je totiž hodnota na výstupu z elektrárny.

Jako v Černobylu?

Pro srovnání: Po havárii v Černobylu dosáhla úroveň Cesia-137 v řece Pripjať maximálně 5000 bequerelů na litr. Může to vypadat jako srovnání přitažené za vlasy, nicméně pokud jde o falšování stop a nepořádek, Bohunice si s Černobylem rozhodně nezadají. Únik tedy vzbudil pozornost Státní bezpečnosti a ta se rozhodla zjistit, co se v elektrárně dělo.

Plán dalšího pátrání ze 13. února 1989:

Vykonanými agenturními opatřeními a vyslechnutím pracovníků obsluhy velínu odparky A1 k jejich činnosti před radiální nehodou, ke které došlo dne 25. 1. 1989, bylo zjištěno, že v kritickém čase byl velín A1 bez jakékoliv obsluhy. Zajištěním grafických záznamů z úseků dozimetrických kontrol A1 a V-1 bylo zjištěno, že graf dozimetrických hodnocení A1 byl roztržený a časové údaje byly rukou přepisovány tak,

aby se časově shodovaly s údaji grafů na V-1. Zápisem o výpovědi dalšího pracovníka čističky radioaktivních vod bylo zjištěno, že takřka vůbec neovládá provozní předpisy na A1, činnosti kontrolních dozimetrických přístrojů nerozumí a v případě signalizace zvýšené aktivity neumí vykonat žádné opatření k zabránění úniku radioaktivních vod. Oproti této skutečnosti bylo v minulosti zjištěno, že často zaskakuje na velíně za zodpovědného operátora.

Co se tedy stalo? Při proplachování trubky na objektu odpadky zapomněl technik otevřený kohout a kontaminovaná voda unikla odsud. Když nastal malér, obsluha na velíně namísto řešení zametala stopy falšování údajů.

Operativní záznam z 23. května 1989:

Šetřením radiální nehody bylo zjištěno, že zdrojem úniku byla čistírna aktivních odpadních vod atomové elektrárny A1. Z objektu 41 uniklo asi 5 l vysokoaktivního koncentrátu do systému dešťové kanalizace, následně přes měřicí objekt stanice odpadních vod do kanálu Manivier, který vyúsťuje do vodního toku Dudváhu obec Žlkovce, a potom do řeky Váh. Vedení elektrárny zjištěnou skutečnost v tom čase zamlčelo před svými nadřízenými ze SEP [Slovenské energetické podniky, pozn. autora] Bratislava, stejně tak i před ZNB [Zbor národnej bezpečnosti, pozn. autora].

Únik radiace byl zjištěn na výstupu z elektrárny. Nebylo možné ho odhalit dříve? Bylo. To by ovšem musela v objektech dekontaminace fungovat dozimetrická kontrola.

Výpověď strojníka z velína elektrárny:

Zjistil jsem, že není zapojena ochrana (dozimetrická kontrola) místností a chodeb na měření radioaktivity v objektech 41 (budova odparky) a objektu 44 (budova odparky a skladovacích nádrží). Tyto přístroje byly vypnuty z toho důvodu, že často docházelo k falešným signálům a na velíně to svítilo a zvonilo. Aby to operátory nevyrušovalo, tak tyto přístroje na velíně byly vypnuté. Kdo konkrétně oba zabezpečovací systémy vypnul, to uvést nedovedu.

Vyšetřovatelé pracují s verzí, že k úniku radiace došlo kolem 14:00 hod., kdy se střídaly směny a na velíně nikdo nebyl. Jenže únik musel přijít o dost dřív a odstavená elektrárna byla bez dozoru evidentně déle.

Na blokové dozorně nikdo nebyl. (Zdroj: inis.iaea.org)

Vytěženi informátora:

Bylo třeba přizpůsobit časové údaje k času, který byl zaznamenaný na monitorovacím zařízení objektu 880 [výstup z elektrárny, pozn. autora]. V tomto objektu bylo totiž zaznamenané převýšení povoleného limitu radioaktivity v odpadních vodách ve 14:05. XXX pásku přepsal tak, aby bylo z nich zřejmé, že k prvnímu signálu převýšení povolené aktivity na přístroji objektu 41 došlo ve 14:03. Pramen dále uvedl, že XXX si později uvědomil, že ani tento údaj nemůže být hodnověrný, protože kanalizace z objektu 41 po monitorovací zařízení 880 je dlouhá cca jeden kilometr a při tlaku a průtoku vody jaký byl dne 25. 1. 1989 okolo 14. hodiny není možné, aby uniklé vysokoaktivní médium tuto vzdálenost prošlo rychleji než za 20 min. Toto si uvědomil později a záznam nemohl opravit už z toho důvodu, že tento byl odebraný příslušníkem Sboru národní bezpečnosti a on se už k němu nemohl dostat. Tuto skutečnost však při výslechu příslušníky Sboru národní bezpečnosti zamlčel a snažil se je oklamat.

Voda, která proteče takřka vodorovným kilometrovým vedením za tři minuty, to je ovšem nejrychlejší voda na světě. Možná je to tím, že má vlastní reaktor, který ji pohání. Radiace má na jeho pohon dost.

Zatloukat, zatloukat, zatloukat

Klamání příslušníků Státní bezpečnosti ovšem pokračuje. Prakticky celá elektrárna se snaží nehodu utajit nejen před veřejností, ale i před vyšetřovateli.

Záznam z 20. května 1989:

Při výsleších jednotlivých pracovníků z atomové elektrárny A1 bylo zjištěno, že náměstek ředitele pro likvidaci atomové elektrárny A1 se snažil mařit vyšetřování radiační nehody pracovníky Sboru národní bezpečnosti, a to tak, že osobně ovlivňoval své podřízené, aby nevypovídali proti zájmům podniku a radil jim, co mají říkat.

Utajení před vyšetřovateli je jedna věc. Utajení před veřejností je věc druhá. V tomto směru mají elektrárenské podniky a tajní policisté společný zájem. StB tomuto možnému úniku věnuje pozornost už dva dny po úniku radiace samotné.

Záznam z prověrky potřebných skutečností z 27. ledna 1989:

Předmět státního tajemství tvoří radiační situace, nekontrolovaný únik radioaktivity mimo provozní budovy. Z uvedeného důvodu je podezření, že došlo k úniku utajované skutečnosti, nakolik s vyhodnocením vzniklé situace a uvedením naměřených hodnot o síle radiačního zamoření mimo objekt atomové elektrárny byly obeznámeny nepovolané osoby.

Radiační tajemství je tedy nutné udržet za každou cenu. Ozáření obyvatel nesmějí v rámci svých oprávněných zájmů vědět, zda jsou ozáření. Svědčí o tom dopis náměstka ředitele elektrárny pro likvidaci jaderných zařízení (ano, toho, co radil zaměstnancům, co mají vyšetřovatelům říkat) adresovaný Výzkumnému ústavu jaderných elektráren, jehož pracovníci se na vyšetření úniku podíleli.

Slovenské energetické podniky

ATÓMOVÉ ELEKTRÁRNE BOHUNICE

Národné ťažobné
KONCERNOVÝ PODNIK – JASLOVSKÉ BOHUNICE

1/8.11.89
17

Výkonný ústav jadrových elektrární

Výkonný ústav jadrových elektrární
n. HHD. Jasmf i s r á v e k, UoO.
919 31 Jaslovské Bohunice

Výkonný ústav jadrových elektrární
Pracovník
7. mája 1989
2000
2000
Ing. J. Štúr

Váš list značky č. 1.83/722/Ing.Ša/La/120
Název záležitosti
Jaslovské Bohunice
3.1.1989

Vás
Vykondvanie prác, odbery vzoriek
médií a monitorovanie rad. situácie
v areáli JE A-1

Na základe stanovených zásad vedením podniku SEP – EBO
Vás žiadame, aby akokoľvek práce, odbery vzoriek médií a
monitorovanie rad. situácie v areáli JE A-1 boli realizované
len po predchádzajúcom súhlase vedenia úseku 700.

Uvedené opatrenie je nutné s titulu komplexnej zodpoved-
nosti EBO za práce prevádzkané v jeho teritórii a zamedzenia
únikov skrealených a neposložených informácií iným organizač-
ciam a verejnosti.

Ozrem toho prispieje k prehĺbeniu vzájomnej informovanos-
ti pri riešení MD 02 – ÚSP RVT A 01-125-818 v nadväznosti na
dosorné a kontrolné orgány.

Verím, že prijmete našu pobladavku s porozumením. V žiad-
ni.

Co.

Vychovanie: ING+UOOb	číslo: 2118	Telefón: Trasa 213 65, 213 62, 213 63	Telegramy: Atómska Bohunice	Delexopis: 82 156	POC 919 31
-------------------------	----------------	---	-----------------------------------	----------------------	---------------

27 84 84208-07

Vedení elektráren zakázalo odběr vzorků.

(Zdroj: ÚPN Bratislava)

Úryvek z dopisu:

Na základě stanovených zásad vedením podniku SEP–EBO [Slovenské energetické podniky – Elektrárna Bohunice, pozn. autora] Vás žádáme, aby jakékoliv práce, odběry vzorků médií a monitorování radiační situace v areálu jaderné elektrárny A1 byly realizované jen po předcházejícím souhlasu vedení úseku 700. Uvedené opatření je nutné s titulu komplexní zodpovědnosti EBO za práce prováděné v jeho teri-

toriu a zamezení úniku zkreslených a nepodložených informací jiným organizacím a veřejnosti.

Když unikla radiace, je nutné přestat ji měřit. To dá rozum. Nesmí přece nastat ostuda. Řeklo by se, že jeden únik o bezpečnostní situaci v elektrárně nesvědčí. Nicméně v další části vyšetřovacího spisu se konstatuje, že radiace se v elektrárně šíří i proti proudu, což si odborníci nedovedou vysvětlit. Ale potíží s vyšetřením úniku je víc.

Zpráva 7. odboru 2. správy SNB:

Dne 1. 2. 1989 byl v 15:00 započat experiment na zjištění příčiny úniku, ale nebyl dokončen. Když byly vytvořeny podobné podmínky jako v den události, tj. 25. 1. 1989, a experiment začal, tak v průběhu 1 min. aktivita vody vystoupila na cca 1000 becquerelů na litr. Z toho důvodu byl okamžitě ukončen a čisticí stanice radioaktivních vod odstavena. Toto se opakovalo i dne 2. 2. 1989 v dopoledních hodinách.

Zpráva dále potvrzuje, že radiační situace v elektrárně byla, diplomaticky řečeno, velmi svízelná, protože v nádržích na kapalné odpady zbývalo už jen 100 metrů krychlových volné kapacity, které mohly být zaplněny během několika hodin. Na situaci v elektrárně si ve své výpovědi velmi stěžuje vedoucí oddělení dekontaminace a zneškodňování radioaktivního odpadu. Odmítá totiž porušovat předpisy.

Výpověď vedoucího oddělení dekontaminace:

Nejednou mi bylo ze strany náměstka vytýkáno, že dělám všechno proto, aby se tu nic nedělalo, ale nic nedělám pro to, aby se tu dělalo.

Dokonce tyto naše spory, když jsem nejednou odmítl provozovat objekt 41, došly až tak daleko, že mi bylo náměstkem řečeno, že když nebudu provozovat já, bude provozovat jiný. Následně se pokusil odstavit mě z mnou zastávané funkce a neustále mi to připomínal, což i ve skutečnosti zrealizoval tím, že při návrhu nové organizační struktury úseku 700 v roce 1989 moje oddělení rozdělil do nového organizačního schématu tak, že pro zpracování radioaktivního odpadu vytvořil nové oddělení, kde však počítal s jiným vedoucím.

Jak velké ohrožení znamená únik kontaminované vody? A je první? V pozdějším vyhodnocení rizik se uvádí, že průnik Cesia-137 do vzdálenosti 500 metrů od toku může trvat asi čtyři až šest let a koncentrace až tři procenta zdrojové aktivity se udrží několik let. Samotní vyšetřovatelé vyhodnocují možná rizika už na samotném počátku vyšetřování. A zjišťují, že tento únik není první. Už bylo i hůř.

Záznam z vykonaného šetření, 25. ledna 1989:

Aktivita bahna z odpadního kanálu byla 50.205 kilobecquerelů na litr, přičemž se předpokládá, že v tomto kanálu docházelo k intenzivnímu usuzování ionizujících prvků do bahna. [...] Zároveň vytěžování uvedli, že podobný únik radioaktivního odpadu rovněž z objektu 41 na A1 z před tří let byl vážnější, naměřené hodnoty byly v tom období o mnoho vyšší, než jsou v současnosti. Konkrétní hodnoty z před tří let uvést nedovedli.

O dalších několik stran dále se dokonce uvádí, že obdobná porucha úniku aktivity do vnější kanalizace se vyskytla 5. prosince 1985 a její příčinou byla netěsnost na výměníku odpadky. V další části spis konstatuje,

Most přes potok Manivier. (Foto: autor)

že při masivním úniku by bylo ohroženo až 100 000 lidí. A že dál po proudu je na Váhu vodárenská nádrž Králová. Ale ani únik ze začátku prosince 1985 nebyl jediný, dokonce nebyl jediný v tom roce. Radiace unikla v roce 1985 ještě nejméně třikrát. Nejméně. Ve výpisu se hovoří i o uvažovaném vytvoření sekundární bariéry pro kontaminovanou vodu. Ta ovšem postavena nebyla.

Výpis, 23. června 1986:

V roce 1985 byly na objektu 41 a 44/10 tři poruchy netěsností, v důsledku kterých došlo k převýšení aktivity v dešťové kanalizaci větve B, v odpadovém kanálu z elektrárny, v Dudváhu a Váhu. Byly to poruchy ze 17. 2. 1985, 12. 4. 1985 a 23. 5. 1985, o kterých jsou záznamy poruchové komise.

Únik sem, únik tam...

Ještě než se podařilo vyšetřit lednový únik, přišel ještě horší. Průběh havárie z 31. března popisuje „následná informace“, vypracovaná o den později. Na ten den bylo plánované vypouštění částečně kontaminovaných vod smíšených s nekontaminovanými vodami z elektrárny V-1 v poměru 1:5.

Zpráva organizačnímu a analytickému odboru StB,

1. dubna 1989:

V čase mezi 9:00 až 9:30 došlo při zemních pracích v blízkosti objektu 880 V-1 k přetrhnutí elektrického napájení dozimetrických přístrojů v objektu 880. Elektrické napájení bylo přetrženo zemním rypadlem, které používali pracovníci národního podniku Hydrostav Bratislava při stavebních pracích na vodohospodářském objektu elektrárny Bohunice, které budují na jejich objednávku. Z toho důvodu směnový mistr dozimetrie V-1 v 9:30 oznámil na objekt 41, že vypouštění aktivní vody bude možné až po odstranění závady. Proto z objektu 41 nebylo vůbec zahájeno vypouštění aktivní odpadové vody, ale jen se pokračovalo v proplachování dešťové kanalizace čistou vodou. [...] Pro poruchu na objektu 880 bylo rozhodnuto vykonávat ruční odběr vzorků odpadních vod každou hodinu a vyhodnocovat v dozimetrické laboratoři V-1. První vzorek byl odebrán v 10:15, kdy byla zjištěna aktivita 13 000 becquerelů na litr, druhý o 12:20 s aktivitou 72 000 becquerelů na litr, třetí ve 13:20 s aktivitou 12 000 bq/l.

Jestliže v lednu se podařilo na výstupu z elektrárny překročit hygienickou normu cca 500×, v nejnovějším případě už úroveň radiace překročila normu 2000×. Pracovníci elektrárny se to před vyšetřovateli snažili vysvětlit nahromaděním radiace v částečně zavaleném kanálu.

- 2-

dozimetrických prístrojov v objekte 880. El. napájanie bolo pretrhnuté zemným rýpadlom, ktoré používali pracovníci n.p. Hydrostav Bratislava pri stavebných prácach na vodohospodárskom objekte SEP EBO, ktoré budujú na ich objednávku. Pracovníci Hydrostavu budú ustanovení a bude zistená miera ich zavinenia. Z toho dovodu smenový majster dozimetrie V-1 o 9,30 hod. oznámil na objekt 41, že vypúšťanie aktívnej vody bude možné až po odstránení závady. Preto z objektu 41 nebolo vôbec zahájené vypúšťanie aktívnej odpadovej vody ale sa len pokračovalo v preplachovaní dažďovej kanalizácie čistou vodou, ktorej množstvo sa od 11,40 hod. zvýšilo o ďalších 30 m³/hod.

Pre poruchu na objekte 880 bolo rozhodnuté vykonávať ručný odber vzoriek odpadných vod každú hodinu a vyhodnocovať v dozimetrickom laboratóriu V-1. Prvá vzorka bola odobratá o 10,15 hod. kde bola zistená aktivita 13000 Bq/l, druhá o 12,20 hod. s aktivitou 72000 Bq/l, tretia o 13,20 hod. s aktivitou 12000 Bq/l a vo vzorke odobratej o 14,20 hod. bola aktivita 425 Bq/l. Uvedené hodnoty udávajú sumárnu hodnotu aktívnych prvkov, pričom 95% aktivity tvorí cézium ¹³⁷, ktoré je produktom z AE A-1.

Po zistení prekročenia koncentračného limitu v odpadovej vode bolo o 12,00 hod. preplachovanie dažďovej kanalizácie zastavené obsluhou objektu 41. Šetrením nebolo doposiaľ zistené žiadne iné vypúšťanie aktívnej vody z AE A-1, čo potvrdzuje predpoklad, že ide o vyplavené zbytky radioaktívneho koncentráту z dažďovej kanalizácie, ktorou koncentrát unikol dňa 25.1.1989.

Súčasne s vykonávaným šetrením, ktoré bolo zahájené o 12,30 hod. boli od 14,00 hod. odobierané vzorky po trase úniku pracovníkmi VÚJE na požiadanie príslušníkov 2. oddelenia ŠtB za ich prítomnosti. Odobraté vzorky budú vyhodnotené v priebehu 15. týždňa. Mimo odobratia vzoriek z trasy úniku za účasti príslušníkov ŠtB boli taktiež o 17,00 hod. odobraté vzorky z tejto trasy pracovníkmi KHS Bratislava. Vyhodnotenie odobratých vzoriek a stanovisko KHS Blava k ohrozeniu životného prostredia a obyvateľstva bude taktiež známe v priebehu 15. týždňa.

Dňa 31.3.1989 bol v SEP EBO na pracovnej návšteve minister FMPE s. KRUMNIKL, ktorý bol vedením SEP EBO o udalosti oboznámený.

Pracovníci Hydrostavu prerušili kabel k dozimetrom a radiace začala záhadne stoupat. (Zdroj: ÚPN Bratislava)